

Ş.H.Abdullayeva
i.ü.f.d., professor, Azərbaycan Dillər Universiteti
Shafaq70@mail.ru

Məqalə redaksiyaya daxil olub 16.01.2025

The article was received by editorial board on 16.01.2025

Статья принята к печати 16.01.2025

ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİ MÜASİR CƏMİYYƏTİN AKTİV BİR PROBLEMİDİR

Xülasə

Cəmiyyətin mövcudluğu və inkişafı üçün təbiətin nə demək olduğu haqqında anlayış formalaşmamışdır. Bu gün cəmiyyətlə təbiət arasındakı əlaqə problemi sırf nəzəri problemdən bəşəriyyətin gələcəyinin həllindən asılı olan kəskin aktual problemə çevrilmişdir. Məqalədə müasir cəmiyyətin ən əsas problemlərindən biri olan ətraf mühitin mühafizəsi araşdırılmışdır.

Açar sözlər: mühafizə, cəmiyyət, problem, ekolojiya, ətraf mühit.

GİRİŞ

Bir neçə onillik əvvəl təbiətlə cəmiyyət arasındakı real münasibət çox vaxt birtərəfli idi. Bəşəriyyət yalnız təbiətdən “götürdü”, onun ehtiyatlarını fəal şəkildə istismar etdi, təbii sərvətlərin hüdudsuz və əbədi olduğuna inandı. Ən yaxşı halda bu münasibət poetik xarakter daşıyırdı: insan təbiətin gözəlliyindən həzz alır, ona hörmət və sevgiyə çağırırdı.

Cəmiyyət və təbiət arasındakı əlaqənin mürəkkəb problemini, onların münasibətlərindəki meylləri nəzərdən keçirməzdən əvvəl əsas anlayışları müəyyənləşdirmək lazımdır. Təbiətə dair müxtəlif yanaşmalar və “təriflər” kütləsi arasında ən çox yer tutanlardan biri təbiəti (sözün geniş mənasında) ətrafımızdakı bütün dünya kimi bütün sonsuz müxtəlif təzahürlərində dərk etməkdir. Təbiət insan şüurundan kənarda və ondan asılı olmayaraq mövcud olan obyektiv reallıqdır. Sözün dar mənasında, yəni “cəmiyyət” anlayışına münasibətdə “təbiət” cəmiyyət istisna olmaqla, bütün maddi dünya, onun mövcudluğunun təbii şəraitinin məcmusu kimi başa düşülür. Cəmiyyət insanların birgə həyat fəaliyyətinin bir forması kimi təbiətin təcrid olunmuş bir hissəsidir və eyni zamanda onunla ayrılmaz şəkildə bağlıdır.

XX əsrin sonlarında ətraf mühitin mühafizəsi problemi bütün ölkələrdə ən kəskin problemlərdən birinə çevrildi və təbiətə birbaşa, həmçinin dolayı təsirlərin kifayət qədər geniş yayıldığı ən inkişaf etmiş ölkələrdə maksimum pik həddinə çatdı [1, s. 83].

Təbiətin bütün sahələrinə insan müdaxiləsinin nəticələrini nəzərdən qaçıрмаq olmaz. “Təbiət məbəd deyil, emalatxanadır, insan isə orada fəhlədir...” – İ.Turgenevin “Atalar və oğullar” romanının qəhrəmanının bu sözləri bizə məktəbdən tanışdır. Bəli, təbiət insanın yaşaması üçün lazım olan bütün nemətlərin yaradıldığı bir emalatxanadır. Bu, bildiyimiz kimi, qeyri-məhdudiyyətdən uzaq olan sərvətinə diqqətlə yanaşmağı tələb edir [2, s. 389].

Ətraf mühitin mühafizəsi dövrümüzün ən aktual problemlərindən biridir. Ətraf mühitin çirklənməsi fenomeninin özü Azərbaycan üçün yeni deyil. Elmi-texniki tərəqqi və ətraf mühitə artan antropogen təzyiq istər-istəməz ekoloji vəziyyətin kəskinləşməsinə səbəb oldu. Azərbaycanda ekoloji “bum” deyilən bir vəziyyətə baxmayaraq, ətraf mühit hər il pisləşməyə davam edir, bunu ölkədə ətraf mühitin vəziyyəti haqqında hər il dərc olunan hökumət hesabatlarından da görmək olar.

TƏBİƏTİN VƏ CƏMİYYƏTİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

“Təbiət” anlayışı birmənalı deyil. “Təbiət” geniş mənada “Kainat”, ümumən “dünya” anlayışı ilə eyniləşdirilir. Daha dar mənada *təbiət* - bu, Yer kürəsində həyat sahəsidir. Bu şəkildə başa düşülən təbiət 1875-ci ildə biosfer adını aldı. Bu termini avstriyalı geoloq E. Suess təqdim etmişdir. *Biosfer* - bu canlı orqanizmlərin bütün dəsti və onların yaşayış yeridir (su, atmosferin aşağı təbəqəsi, yer qabığının yuxarı hissəsi). Biosferdə canlı təbiətin bir hissəsi olmaqla ondan fərqlənən və zaman keçdikcə təbiəti daim öz ehtiyaclarına uyğunlaşdıraraq bir növ aktiv və əks prinsipə təcrid olunan insan xüsusi yer tutur.

İnsanın təbiətlə münasibəti bəşər tarixiboyu dəyişmişdir. Bu aşağıda göstərilən mərhələlərdə öz əksini tapır:

MƏRHƏLƏ 1. *İbtidai dövr.* İbtidai insan ovçuluq, balıqçılıq, təsərrüfatla məşğul olurdu, hazır məhsulu mənimsəməklə öz tələbatını ödəyirdi. O, təbiətdən tamamilə asılı idi, özünü vurğulamır və ona qarşı çıxmırdı. Onun fəaliyyəti təbiətdə həll olunur və heç bir şəkildə onu təhdid etmirdi. Həyatı isə yaşamaq üçün sonsuz mübarizə idi. Hər şeyə qadir olan təbiət insanda qorxu və qeyri-müəyyənlik, mütləq asılılıq hissi yaradırdı. Təbiət hadisələri ilahiləşdirilirdi.

MƏRHƏLƏ 2. *Qədimlik.* Yeni mərhələnin başlanğıc nöqtəsi əkinçiliyin və maldarlığın yaranması və inkişafıdır. Özəlləşdirən iqtisadiyyatdan istehsal edən iqtisadiyyata keçid var. İnsan təbiətə aktiv şəkildə müdaxilə etməyə başlayır. Meşələr qırılır, suvarma sistemləri tikilir. İnsan fəaliyyəti təbiətə dağıdıcı təsir göstərməyə başlayır. Dəclə və Fərat vadilərində torpaqların şoranlaşması suvarma işlərinin nəticəsi idi. Bununla belə, məhvetmə yerli xarakter daşıyır və çox vaxt sivilizasiyaların özlərinin yox olmasına gətirib çıxarır - insanların təbii yaşayış şəraitindən asılılığı çox böyükdür.

MƏRHƏLƏ 3. *Orta əsrlər (IV - XIV əsrlər) və İntibah (XV - XVI əsrlər).* İnsanların təbii qüvvələrdən asılılığı azalmır, insanın təbiəti tədqiqi kökündən dəyişmir, lakin insanın təbiətə münasibətinin ideoloji əsasları dəyişir. Bu, ruh və bədən, yaradan Tanrı və yaradılmış təbiət, ruhiləşmiş insan və qeyri-mənəvi təbiətin qarşı-qarşıya qoyulduğu Avropada xristianlığın hökmranlıq dövrüdür. İnsan həyatının mənası Tanrı ilə vəhdətdədir. Ancaq eyni xristian ənənəsi çərçivəsində təbiətə tamamilə fərqli baxış və ona münasibət tədricən inkişaf edir.

İnsan təbiət qanunlarını dərk etməklə Allahı tanıyır və ona yaxınlaşır. Ancaq bu, hamısı deyil: insanın Allaha yaxınlaşma vəzifəsi həm də onunla birgə yaratmaqdır. O, təkcə dərk etməyə deyil, həm də mövcud dünyanı fəal şəkildə dəyişməyə çağırır. Sonrakı əsrlərdə elmin sürətli yüksəlişinin, müasir texnokratik dövrün əsasını qoyan xristianlıqdır. Şərqdə təbiətə münasibət qədim zamanlardan bəri dəyişməyib - insanın təbiətin bir hissəsi olması ideyası və kainatın təbii proseslərinə müdaxilənin qadağan edilməsi (qanun və harmoniyanın pozulması) qalır.

MƏRHƏLƏ 4. *Yeni dövr (XVII - XIX əsrlər).* İnsanın qarşısında duran əsas vəzifə təbiəti mənimsəmək və insan cəmiyyətinin getdikcə artan ehtiyaclarına uyğunlaşdırmaqdır. Onun inkişafı və fəth vasitəsi təbiət qanunlarını bilmək - elmdir. “Bilik gücdür!” (F.Bekon) bütün müasir dövrün devizidir. İnsan artıq təbiətin bir hissəsi deyil, fəvqəltəbii mənşəyinə və ağıl sahibi olduğuna görə onun zirvəsidir. Təbiət öz müstəqil mənasını itirir və yalnız insan varlığının vasitəsi kimi qəbul edilir. Ona münasibət aqressiv istehlakçı xarakter daşıyır. XX əsrdə Yer kürəsində aktiv transformativ fəaliyyət dağıdıcı xarakter alır və nəticədə bəşəriyyəti təkcə özünü məhv etmək deyil, həm də təbiətin (həyat sahəsi kimi) məhvi problemi ilə qarşı-qarşıya qoyur. XX əsr ekoloji böhran əsridir.

SOSIAL EKOLOGİYANIN PROBLEMLƏRİ

Sosial ekologiyanın predmeti insan cəmiyyəti ilə təbii mühit arasında qarşılıqlı əlaqənin qanunauyğunluqları və formaları, bu prosesdə tarazlığın qorunması şərtləridir. Demografiyada baş verən proseslərlə ətraf mühit arasında birbaşa və tərs əlaqələrin, müxtəlif sosial-iqtisadi situasiyalarda əhalinin ekoloji davranışının dəyişməsinə şərait yaradan səbəblərin öyrənilməsi mühüm istiqamətlərdəndir.

İdarəetmədə sosial ekologiya metodlarının tətbiqinin uzunmüddətli faydalar yaratdığı üç şərt var:

1) sosial-ekoloji tədqiqatlar ənənəvi düşüncəyə meydan oxuyan yeni prinsiplərə əsaslanır;

2) sosial-ekoloji tədqiqatlar, bir qayda olaraq, sistemli xarakter daşıyır, o cümlədən metod və üsulların geniş spektri;

3) sosial-ekoloji tədqiqatlar çox vaxt davamlı innovasiya prosesinin tərkib hissəsi olan innovasiyalara gətirib çıxarır, zaman keçdikcə ilk növbədə ətraf mühitdə təkmilləşdirmələrə və dəyişikliklərə gətirib çıxarır.

Sosial ekologiya, yeni prinsiplər və ya digər baxış və anlayışlar sistemini (məsələn, vahid) təklif edərək, yaradıcı düşüncəni məhdudlaşdıran ənənələri və dogmaları mahiyyətə yenidən nəzərdən keçirir və problemin həlli imkanlarını yenidən müəyyənləşdirməyə kömək edir.

Qlobal problemlər sosial inkişafın ziddiyyətləri, insan fəaliyyətinin ətraf mühitə və ətraf mühitə təsirinin kəskin artan miqyası nəticəsində yaranır. Qlobal problemlərin həlli beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsini tələb edir.

Müasir insanın üzləşdiyi ən mühüm qlobal ekoloji problemlər aşağıdakılardır:

- ətraf mühitin çirklənməsi;
- istixana effekti;
- ozon təbəqəsinin dəşilməsi;
- fotokimyəvi duman;
- turşu yağış;
- torpağın degradasiyası;
- meşələrin qırılması;
- səhrələşmə;
- tullantı problemləri;
- biosferin genofondunun azalması.

Sosial ekologiya insan icması ilə onu əhatə edən coğrafi, sosial və mədəni mühit arasındakı əlaqəni, sənaye fəaliyyətinin ətraf mühitin tərkibinə və xassələrinə təsirini, antropogen amillərin insanlığın genofonduna və sağlamlığına ekoloji təsirini, onun fiziki, sosial, mənəvi inkişafı təhlil edir. Eyni zamanda, ətraf mühit dedikdə, sosial ekologiya insanın təbii və sosial varlıq kimi yaşadığı təbii şəraitin və sosial yaradılışların məcmusunu başa düşür.

Bununla belə, həyatda görürük ki, ən sadə həqiqətlər, yəni sivilizasiyanın sənaye inkişafı zamanı insanların davranışlarına aid olan həqiqətlər bütün Yer kürəsinin əhalisi üçün ekoloji risk və təhlükə mənbəyinə çevrilir. Lakin daha da önəmlisi bu hər bir insanın təbii mühitə münasibəti, daha doğrusu ekoloji mədəniyyət səviyyəsi yalnız bəyannamə olaraq qalır. Lakin bütün bunlar planetin və bəşəriyyətin gələcəyini, milli təhlükəsizliyin vəziyyətini müəyyən edir.

Bu gün sənaye ekologiyası kimi elmi bilik sahəsi əhali və gələcək mühəndislər arasında ekoloji mədəniyyətin formalaşması üçün əsas olmalıdır.

Cəmiyyətin və ayrı-ayrı mütəxəssislərin ekoloji mədəniyyətinin səviyyəsi biosistemlərin ekoloji təhlükəsizliyinə və təbii ehtiyatlardan istifadəyə birbaşa təsir göstərir. Bununla belə, bu gün elmi-texniki tərəqqinin təsiri nəticəsində ekoloji təhlükəsizlik anlayışı artıq elmi-texniki inqilabın şəxsiyyətin ətraf mühitə münasibətinin formalaşmasına təsirini əks etdirən aspektləri ehtiva edir [3, s. 135].

Qlobal problemə inteqrasiya olunmuş yanaşmanın effektivliyinə baxmayaraq, fərdin ətraf mühitə münasibətinin formalaşmasının öyrənilməsi zərurəti göz qabağındadır.

Bu yanaşma bizə ekoloji təhlükəsizlik sahəsində siyasi institutların status xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə imkan verəcək. Ekoloji və sənaye təhlükəsizliyinin təmin edilməsində dövlət orqanları ilə vətəndaş cəmiyyəti arasında qarşılıqlı fəaliyyət məsələləri həll olunacaqdır.

Sosial ekologiya düşüncə tərzini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirir və ekoloji təfəkkürün formalaşmasına kömək edir. Bu da müasir mərhələdə sənaye ekologiyasının inkişafında vacib olan şeydir - insanın təfəkkürdən daha çox ətraf mühitə münasibətinin formalaşması. Ekoloji şüur həm ekoloji bədbinliyə, həm də texniki-iqtisadi inkişafın kəskin məhdudlaşdırılmasını və ümumi

dayandırılmasını müdafiə edən təşvişkarlığa və təbiətin tükənməz sərvətlərinə hədsiz nikbin baxışa qarşı çıxır.

Bu gün biz ekoloji mühəndis peşəsinin getdikcə daha vacib olduğunu görürük. Çünki gələcəkdə ətraf mühitin mühafizəsi problemləri getdikcə daha çox yer tutacaq, ekoloji problemlər hər il kimsə onları həll etməyi bacarmalı və necə bilməlidir.

Sənaye ekologiyasının aktuallaşması və inkişafı bizə təbiətdəki bütün dəyişikliklərdən xəbərdar olmağa imkan verəcəkdir. Ekoloqlar meşədə göllərin niyə quruduğunu və ya heyvanların niyə öldüyünü anlamağa və izah etməyə çalışırlar. Mütəxəssislər yerin, suyun, havanın vəziyyətini öyrənirlər və indi təbiətdə nə baş verdiyini həmişə izah edə bilirlər. Ətraf mühit mühəndisləri bütün lazımı sənədləri dövlət orqanları ilə yaradır və təsdiq edirlər. Yalnız onlar istehsalın təhlükəsizliyini əsaslandırma bilirlər.

İnsan ekologiyası əvvəlcə amerikalılar Borxes və Parkın əsərlərində ətraf mühitin insanlara təsirini öyrənən tibbin bir hissəsi kimi başa düşülürdü. Hal-hazırda insan ekologiyası dedikdə, insanın ekosistemdəki yerini, ekosistemlə insanın qarşılıqlı təsirini və bu təsirin nəticələrini öyrənən sosial ekologiyanın bir sahəsi başa düşülür. Ekosistemin insanlara təsirini nəzərə alaraq insan ekologiyası bir çox amillərin insan irsiyyətinə mutagen təsirini araşdırır və genetik cəhətdən müəyyən edilmiş xəstəliklərin və peşə xəstəliklərinin yaranmasının qarşısını alır. Onun maraq dairəsinə hətta kosmik amillərin insanın mənəvi, fiziki və əxlaqi inkişafına və sağlamlığına təsiri kimi problemlər də daxildir. Bu keyfiyyətdə o, sağlamlıq sosiologiyası və təhlükəsizlik sosiologiyası ilə təmasda olur. İş mühitinin insana təsirini konkret əmək prosesinin maddi amillərinin və bu prosesdə qurulan şəxslərlərarası münasibətlərin məcmusu kimi nəzərə alaraq, insan ekologiyası erqonomika, əməyin mühafizəsi, mühəndis psixologiyası və əməyin sosiologiyası problemləri ilə təmasda olur.

Ekoloji böhranı aradan qaldırmaq və cəmiyyətlə təbiət arasında tarazlıq yaratmaq üçün texnologiyanın inkişafını bəşəriyyətin mədəni inkişafının bir hissəsi hesab etmək lazımdır. Teilhard de Çarden yazırdı: "Bir dəfə və yalnız bir dəfə, planet kimi mövcud olduğu müddətdə Yer həyat qabığı ilə örtülmüş ola bilər". İnsan təbii mühiti dəyişdirərək bu mühiti, biosferi noosferə - ağıl sferasına çevirdi [4, s. 6].

Beləliklə, ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi məsələsində sosial ekologiya anlayışı sadə və birmənalı deyil, texniki, sosial, hüquqi, psixoloji, fizioloji və digər bilik sahələrinin mürəkkəb birləşməsidir. Sənaye ekologiyasının inkişafı texnologiyanın təkmilləşdirilməsi, istehsalın estetikləşdirilməsi, əməyin elmi təşkili, sosial ekologiyanın biliklərinə əsaslanan idarəetmə kimi mühüm sahələrdə həyata keçirilir.

İqtisadi təhlükəsizliyə əsaslanan ölkənin iqtisadi inkişaf vektoru aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir:

- şəxsi yaradıcılıq potensialı, fərdi qabiliyyətlər, motivlər və məqsədlər əsasında həyata keçirilir;
- yaradıcılıq fəaliyyəti nəticəsində yeni nəyinsə yaranmasına gətirib çıxarır;
- bütün yaradıcı prosedurları yeniləyir.

Ölkənin ekoloji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində yerli alimlərin işini təhlil edərək, "sənaye ekologiyası" termini haqqında ümumi bir anlayışın olmamasından qaynaqlanan müəyyən bir universal çatışmazlığı müəyyən edə bilərik:

- düşüncə stereotipi (yəni nəticə çıxarmağın və nəticələr çıxarmağın yeganə yolu kimi stereotipə bağlılıq);
- öyrənilən obyekt haqqında cari biliklərin olmaması və onu müstəqil şəkildə doldura bilməməsi;
- yaradıcı fəaliyyətin şərtləri və tələblərinin dəyişməsi ilə əlaqədar obyektin obrazını yenidən qurmaq istəməməsi, çünki biliyin başqa vəziyyətə ötürülməsi yaradıcı fəaliyyətin prosedurlarından biridir;
- dəyişkənliyin olmaması, müstəqil düşünmək ehtiyacı, fəaliyyət metodlarında ipucu gözləmək;
- yaradıcı fəaliyyət obyektini təmsil etmək üçün adekvat model qura bilməmək;
- sosial reallıqları nəzərə alaraq optimal variantı seçməkdə düşüncəsizlik;

- icrada tələsmək və s.

MÜASİR CƏMİYYƏTDƏ ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİ PROBLEMİNİN HƏLLİ

Bəşəriyyət başa düşdü ki, yeni texnologiyaların ekoloji vəziyyətə təsirini qiymətləndirmədən texnoloji tərəqqinin daha da inkişafı mümkün deyil. Yer planetinin ekoloji sabitliyinə təsir edən əsas parametrlərinin dəyişməzliyini təmin etmək üçün insanın yaratdığı yeni əlaqələr bağlanmalıdır.

Dövrümüzün ekoloji problemlərinin həlli çətin məsələdir. Doğrudan da, ətraf mühitin mühafizəsini həll etmək üçün təkcə milli səviyyədə deyil, həm də global səviyyədə çıxış etmək kifayətdir. Yalnız bütün bəşəriyyət Yer planetində ekoloji fəlakət olduğunu anladıqda, bütün insanların hərəkətləri öz planetini qorumağa yönəldiləcəkdir. Gələcək illərdə Yerimizi necə görmək istədiyimizə qərar vermək bizim ixtiyarımızdadır [5, s. 104].

Təbiəti qorumaq üçün aşağıdakı həll yolları təklif edilə bilər:

- təbiətin mühafizəsi və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadənin təmin edilməsi məsələlərinə diqqəti artırmaq;
- müəssisə və təşkilatlar tərəfindən torpaqlardan, sulardan, meşələrdən, yerin təkindən və digər təbii sərvətlərdən istifadəsinə sistemli nəzarəti həyata keçirmək;
- torpaqların, yerüstü və yeraltı suların çirklənməsinin və şoranlaşmasının qarşısının alınması məsələlərinə diqqəti artırmaq;
- meşələrin su mühafizəsi və qoruyucu funksiyalarının qorunmasına, flora və faunanın qorunmasına və çoxalmasına, havanın çirklənməsinin qarşısının alınmasına böyük diqqət yetirmək;
- ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində fəaliyyət göstərən ictimai təşkilatlar yaratmaq və ya onlara qoşulmaq;
- mitinqlərdə, mitinqlərdə, nümayişlərdə iştirak etmək, ekoloji problemlərə dair petisiyalar üçün imza toplamaq;
- ekoloji problemlərin həllində hakimiyyət orqanlarına kömək göstərmək;
- ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı bəyanatlarla orqanlara və digər təşkilatlara müraciət etmək;
- ekoloji fəaliyyətlərdə iştirak etmək;
- ən əsası - vətəndaşın ən mühüm vəzifəsini yerinə yetirmək: təbiəti və ətraf mühiti qorumaq, təbii sərvətlərə qayğı göstərmək.

NƏTİCƏ

Sivilizasiya təbiətə və ətraf mühitin vəziyyətinə zərərli təsir göstərir. Ancaq hər kəs bu mənfi təsiri azalda bilər. Bir insan bu barədə düşünsə və vərdişlərini bir az dəyişsə belə, o, artıq öz şəhərinin, deməli, bütün planetin ekoloji vəziyyətinə kömək edəcəkdir. Bunun üçün aşağıdakı əsas şərtlər vacibdir:

- təbiəti qorumaq təkcə Azərbaycan dövlətinin deyil, həm də onun hər bir vətəndaşının qarşısında duran ən mühüm vəzifədir.
- torpaq və digər sərvətlər Azərbaycan xalqının həyat və fəaliyyətinin əsası kimi istifadə olunur və qorunur.
- təbiətin mühafizəsi dövlət tərəfindən həyata keçirilir, o, təbiətdən istifadə və mühafizə qaydalarını müəyyən edən qanunlar verir.
- təbiətin mühafizəsində öz ölkəsini, gələcəyini düşünən könüllü ictimai təşkilatlar və vətəndaşlar iştirak edirlər. Təbiəti qorumaqla vətənlərini qoruyurlar.

Hər bir vətəndaş təbiəti və ətraf mühiti qorumağa, təbii sərvətlərə qayğı ilə yanaşmağa borcludur. Ətraf mühitin mühafizəsi bütün ölkələrin birgə səylərini tələb edir. Azərbaycan təbiətin mühafizəsi üzrə beynəlxalq əməkdaşlıqda iştirak edir.

Ətraf mühiti necə qorumaq olar?

- ətraf mühitin vəziyyətinə nəzarəti gücləndirən qanunların qəbulu;
- ətraf mühitin mühafizəsinə ayrılan vəsaitlərin artırılması;
- sənayedə “çirkli” texnologiyalardan istifadəni “0”-a endirilməsi;
- ekoloji qanunvericiliyin pozulmasına görə cəzaların sərtləşdirilməsi;

- ekoloji maarifləndirmə və əhalinin maarifləndirilməsi.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Ağayev T.D., Əhmədov Ş.Ə., Xəlilov T.A. (2013). Ekoloji təhlükəsizlik, Dərs vəsaiti, Sumqayıt, 83 s.
2. Həsənov R.Ş. (2018). Ətraf mühitin iqtisadiyyatı, Dərslik, Bakı, "İqtisad Universiteti" Nəşriyyat, 389 s.
3. Səlimova N.Ə., Şahpələngova B.Ş. (2021). Mühəndis ekologiyası, Dərslik, Bakı, 135 s.
4. Yunisov C.K. (2019). Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi, Ekologiya və su təsərrüfatı jurnalı, № 3, 6 s.
5. Владимиров А.М., Ляхин Ю.И., Матвеев Л.Т. (2011). Влияние загрязнения атмосферы на человека, растительный и животный мир. Одесса, 104 с.

Sh.H.Abdullayeva

PhD, professor, Azerbaijan University of Languages

Environmental protection is an active problem of modern society

Abstract

There is no understanding of what nature means for the existence and development of society. Today, the problem of the relationship between society and nature has turned from a purely theoretical problem into an acutely urgent problem on which the future of humanity depends. The article examines one of the most fundamental problems of modern society, environmental protection.

Keywords: protection, society, problem, ecology, environment.

Ш.Г.Абдуллаева

PhD, профессор, Азербайджанский Университет Языков

Охрана окружающей среды – активная проблема современного общества

Резюме

Не сформировалось понимание того, что значит природа для существования и развития общества. Сегодня проблема взаимоотношений общества и природы превратилась из чисто теоретической проблемы в весьма актуальную проблему, от решения которой зависит будущее человечества. В статье рассматривается охрана окружающей среды, которая является одной из важнейших проблем современного общества.

Ключевые слова: защита, общество, проблема, экология, окружающая среда.